

2. Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 рік, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції: Закон України від 16 січня 1998 р. Відомості Верховної Ради. – 1998, № 23, ст.129

3. Про ратифікацію Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 рік, та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції: Закон України від 16 січня 1998 р. Відомості Верховної Ради – 1998, № 23, ст. 130; Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах: Закон України від 1 червня 2011 р. – Відомості Верховної Ради-2011, № 50, ст.545

4. Про ратифікацію Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах: Закон України від 10 листопада 1994 року – Відомості Верховної Ради – 1994, № 46, ст. 417

5. Про ратифікацію Договору між Україною та Республікою Індія про видачу правопорушників: Закон України від 6 березня 2003 р. – Відомості Верховної Ради – 2003, № 25, ст. 174.

6. Міжнародне публічне право: підручник / В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Микієвич та ін.; за ред. В. М. Репецького. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2012. -437с.

7. Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 22.07.1998р. – Договір ратифіковано Законом № 1438-III (1438–1438–14) від 10.02.2000. – Відомості Верховної Ради України- 2000, №9, ст.69.

8. Матеріали про результати роботи Головного управління міжнародно-правового співробітництва Генеральної прокуратури України у 2012 році. інтернет-ресурс – <http://www.gp.gov.ua/ua/zvitmu.html>

М. М. Юрлов¹

АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ДОГОВОРІВ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ (АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ, МІСТА СЕВАСТОПОЛЯ) В ЛЮТОМУ-БЕРЕЗНІ 2014 р.

У ніч на 27 лютого 2014 року озброєні військові без розпізнавальних знаків захопили приміщення Верховної Ради та Ради Міністрів

¹ Здобувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АР Крим у м. Сімферополі та встановили російські прапори над цими будівлями [1],[2]. Наступного дня ними були захоплені аеропорти Сімферополя та Севастополя, розпочалась блокада військові частини Збройних сил України, розташованих на півострові, українських портів, в яких були дислоковані Військово-морські сили України (яскравий приклад – затоплення корабля ЧФ РФ в озері Донузлав з метою блокування кораблів ВМС України). Неодноразово українським військовим оголошувались ультиматуми щодо негайної здачі охоронюваних об'єктів, зброї. Були зафіксовані факти штурмів об'єктів ВМС та ЗС України озброєними нападниками врукопашну, без використання вогнепальної зброї [3].

Спочатку Російська Федерація заперечувала [4], [5] свою причетність до зазначених подій, але згодом Президент РФ В. Путін визнав, що «зелені чоловічки» є військовослужбовцями РФ, які діяли за наказами російського уряду з метою «забезпечення вільного волевиявлення мешканців Криму» [6].

Як виявилось пізніше, ці дії були спрямовані на забезпечення проведення (тобто унеможливлення протидії з боку українських правоохоронців та військових) референдуму щодо «визначення правового статусу Кримського півострова» [7], – його відокремлення від України та приєднання до складу РФ в рамках повномасштабної військово-політичної операції. З метою надання видимості легітимності анексії, Верховною Радою АР Крим було організовано 16 березня «референдум щодо возз'єднання» Криму з РФ; 17 березня проголошено «незалежність Криму», яку РФ визнала; 18 березня Голова РМ АР Крим Сергій Аксьонов, спікер ВР АР Крим Володимир Константинов та «народний мер» Севастополя Олексій Чалий у Кремлі підписали з Президентом РФ Володимиром Путіним Договір про прийняття Республіки Крим до складу Росії [8]. Пізніше один з організаторів та виконавців «Кримської операції» Ігор Гіркін заявив на програмі «Полит-ринг» Нейромир-ТВ, що депутатів ВР АР Крим зганяли на засідання примусово [9].

Військові підрозділи Чорноморського флоту РФ перебували на території України відповідно до ст.ст. 17, 92, п.14 Перехідних положень Конституції України, міжнародно-правового договору «Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України» [10] (далі – Угода про статус та умови перебування) від 28 травня 1997 року, ратифікованого парламентами РФ та України, Закону України «Про порядок

допуску і умовах перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України».

Строк дії договору мав спливати в 2017 році, але його дію було пролонговано в 2010 році до 2042 року «Харківськими угодами» [11]. Майже відразу після підписання Угоди про статус та умови перебування, в наукових колах та ЗМІ України та РФ розпочалась бурхлива полеміка з приводу відповідності такої угоди Конституції України. В лютому 2010 року на той час Президент України В. Ющенко звертався до Конституційного Суду України з поданням щодо офіційного тлумачення, проте Суд відмовив у відкритті провадження [12]. Автор дотримується позиції, що, незважаючи на заборону розташування іноземних військових баз на території України, передбачену ч. 7 ст. 17 Конституції України, п. 14 Розділу XV «Перехідні положення» Конституції передбачає, що «використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України». Отже перебування ЧФ РФ на території України до початку подій весни 2014 року було законним, адже мало тимчасовий характер (спочатку до 2017 року, потім до 2042 року) та базувалось на міжнародних договорах, ратифікованих ВР України. Більш детально дивіться наступні публікації: «Проблеми правового регулювання щодо розташування на території України іноземних військових формувань» [13, с.132–133], «Правовые аспекты базирования Черноморского Флота Российской Федерации на территории Украины» [14, с.487–488], «Колізії, що виникають між нормами основного тексту Конституції та її перехідними положеннями» [15, с.64–65].

Навесні 2014 року ситуація раптово змінилась. Нижче ми наводимо витяг норм з Угоди, які були, на нашу думку, порушені Російською Федерацією під час цих подій.

Преамбула

Российская Федерация и Украина, именуемые далее Сторонами, стремясь к дальнейшему развитию и укреплению дружбы и сотрудничества, согласились о нижеследующем...

Стаття 4.1.

Общая численность личного состава, количество кораблей, судов, вооружений и военной техники (Тут і далі виділення – Авт.) Черноморского флота Российской Федерации, находящихся на территории Украины, не будут превышать уровни, определенные в Соглашении

между Российской Федерацией и Украиной о параметрах раздела Черноморского флота от 28 мая 1997 г.

Статья 6.1.

Воинские формирования осуществляют свою деятельность в местах дислокации в соответствии с законодательством Российской Федерации, **уважают суверенитет Украины, соблюдают ее законодательство и не допускают вмешательства во внутренние дела Украины.**

Статья 13.1.

Лица, входящие в состав воинских формирований, пересекают российско-украинскую границу по предъявлении удостоверений личности военнослужащего (военных билетов)...

Статья 15.1.

Перевозки войск, лиц, входящих в состав воинских формирований, следующих одиночным порядком и в составе воинских формирований, вооружения, военной техники и других материально-технических средств, караулов и специалистов, их сопровождающих, всеми видами транспорта, которые выполняются в интересах Черноморского флота Российской Федерации, **осуществляются в приоритетном порядке с соблюдением пограничного, таможенного и иных видов государственного контроля при пересечении российско-украинской границы в соответствии с действующим законодательством Украины.**

Після анексії Автономної Республіки Крим та Севастополя Російська Федерація в односторонньому порядку розірвала [16] вищезазначені чотири угоди. Однак це жодним чином не впливає на факт їх порушення під час анексії.

Оцінюючи ситуацію в Криму в лютому-березні 2014 року не можна залишити осторонь ще низку важливих російсько-українських договорів.

31 травня 1997 року президенти України і РФ підписали Договір «Про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією» [17, с. 103] (далі – Договір про дружбу). У Спільній заяві Російської Федерації і України, підписаної в той же день, зазначено: «Отныне четко определены статус, условия и сроки пребывания Черноморского флота России на гостеприимной земле Украины... Севастополь был и навсегда останется в нашей памяти городом военной славы, воинской доблести, **символом нашего братства по оружию, олицетворением дружбы русского и украинского народов**» [18].

На нашу думку, дії РФ в Криму в лютому-березні 2014 року порушують такі положення Договору про дружбу:

Стаття 2

Високі Договірні Сторони відповідно до положень Статуту ООН і зобов'язань по Заключному акту Ради з безпеки і співробітництва в Європі **поважають територіальну цілісність** одна одної і **підтверджують непорушність існуючих між ними кордонів**.

Стаття 3

Високі Договірні Сторони будують відносини одна з одною на основі принципів взаємної поваги **суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, незастосування сили або загрози силою**, включаючи **економічні та інші способи тиску**, права народів вільно розпоряджатися своєю долею, **невтручання у внутрішні справи, додержання прав людини та основних свобод, співробітництва між державами, сумлінного виконання взятих міжнародних зобов'язань**, а також інших загально визнаних норм міжнародного права.

Стаття 6

Кожна з Високих Договірних Сторін **утримується від участі або підтримання яких би то не було дій, спрямованих проти іншої Високої Договірної Сторони**, і зобов'язується не укладати з третіми країнами будь-яких договорів, спрямованих проти іншої Сторони. Жодна із Сторін не допустить також, щоб її територія була використана на шкоду безпеці іншої Сторони.

Враховуючи історичний аспект, можна стверджувати, що така угода на той час повністю зняла питання о державній належності Криму і Севастополя та остаточно закріпило їх український статус, значно розрядивши політичну ситуацію навколо півострова в 1997 році. Нажаль, сімнадцять років потому, уряд РФ вирішив «переглянути» свою позицію в односторонньому порядку, грубо порушуючи фундаментальні засади міжнародного права, а в даному випадку, серед інших, загальний принцип права *pacata sunt servanda* (також закріплений у Віденській конвенції з права міжнародних договорів).

Ще одним важливим джерелом є Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 28.01.2003 року [19]. Наведемо витяг норм, які, на нашу думку, були порушені:

«Україна і Російська Федерація, далі «Договірні Сторони», керуючись цілями і принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй, а також положеннями Гельсінського Заключного акта, грун-

туючись на положеннях Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 року, виходячи з необхідності врегулювання питань проходження українсько-російського державного кордону з метою подальшого зміцнення дружніх, добросусідських відносин між народами України і Росії, домовилися про таке:...

Стаття 2

Українсько-російський державний кордон **проходить так, як це зазначено в Описі проходження державного кордону між Україною та Російською Федерацією (Додаток 1)** і зображено суцільною лінією червоного кольору на картах державного кордону між Україною та Російською Федерацією (Додаток 2).»

Цей договір на станом на сьогодні залишається чинним. Виходячи з його положень, територія АР Крим і м. Севастополя належить Україні.

Також варто пригадати Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, підписаний в Будапешті 05.12.1994 між Україною, Російською Федерацією, Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії і Сполученими Штатами Америки. Згідно цього меморандуму, серед іншого, РФ, СКВБ та США підтвердили Україні свої зобов'язання «згідно з принципами Заключного акта НБСЄ [20] **поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України**», «**утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України**», і що «**ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України**, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй».

В даному випадку важко погодитися з позицією директора Департаменту з питань нерозповсюдження та контролю над озброєннями МЗС РФ М. І. Ульянова, який в травні 2014 року стверджував, що «утрата Україною територіальної цілісності явилась результатом не зовнішнього впливу, а складних внутрішніх процесів, котрі в Росії і її зобов'язаннями по Будапештському меморандуму ніяк не пов'язані» [21], зокрема у світлі нещодавно оприлюдненого на російському телебаченні фільму до річниці анексії Криму [22].

Аналіз, наданий в цій статті приводить до висновку, що дії Російської Федерації на території України в лютому – березні 2014 року, а саме: порушення порядку перевезення військ ЧФ РФ, неузгоджене перетинан-

ня ними державного кордону; завуальоване використання збройних сил та недержавних проти суверенітету, територіальної цілісності та незалежності, втручання у внутрішні справи України, численні порушення українського законодавства (напад на військові об'єкти, вимоги щодо складання зброї, переходу на бік «Держави Крим», захоплення адміністративних будівель та інші) порушують вищезазначені положення та дух двосторонніх договорів між Україною та РФ.

Більш того, такі дії підпадають під ознаки, визначені пунктом «е» ст. 3 Резолюції 3314 (застосування збройних сил однієї держави, які перебувають на території іншої держави відповідно до угоди з останньою, на порушення умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на цій території після припинення чинності такої угоди) і мають бути кваліфіковані як **акти агресії** проти України та вважатись початком **міжнародного збройного конфлікту**.

В цій статті проаналізовані лише українсько-російські договори в контексті кваліфікації кримських подій. Для комплексної оцінки необхідно враховувати універсальні міжнародно-правові норми щодо не втручання у внутрішні справи держав, їх територіальної цілісності та заборони агресії. Ці питання детально досліджені колективній монографії провідних вітчизняних юристів-міжнародників, вчених Української асоціації міжнародного права «Українська революція гідності, агресія РФ і міжнародне право» [23, с.343–640].

Така оцінка ситуації є особливо важливою з огляду на збройний конфлікт в Донбасі – чи слід розглядати ці конфлікти окремо, або «війну на Донбасі» слід вважати продовженням «Кримської операції»? Існують діаметрально різні точки зору з цього приводу, які висловлювали українські та міжнародні фахівці, міжнародні урядові та неурядові організації; однак з тим, що в лютому 2014 року розпочався міжнародний збройний конфлікт між РФ та Україною погоджується переважна більшість фахівців та організацій. Питанню визначення правової природи збройного конфлікту будуть присвячені наступні публікації.

Література:

1. У Сімферополі невідомі бойовики захопили парламент та уряд Криму і вивісили над ними прапор РФ, онлайн: <<http://tyzhden.ua/news/103358>>
2. СБУ обнародувала відео захвата здання Верховного Совета Крима, онлайн: <<http://112.ua/politika/sbu-obnarodovala-video-zahvata-zdaniya-verhovnogo-soveta-kryma-29909.html>>.

3. Російські військові штурмують українську військову частину в Севастополі, онлайн: <<http://ua.interfax.com.ua/news/general/195056.html>>; <<http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/8/7018108/>>; Російські окупанти з боєм захопили «Ольшанський», онлайн: <<http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/24/7020147/?attempt=1>>.

4. Путин: на Украине российских войск нет и пока не будет, онлайн: <http://www.bbc.com/russian/international/2014/03/140304_putin_ukraine_statement>.

5. Российских войск в Крыму «нет абсолютно», заявил Шойгу, онлайн: <<http://newsru.com/russia/05mar2014/shoigu.html>>.

6. Путин: «За спиной самообороны Крыма встали наши военные. По-другому провести референдум было нельзя», онлайн: <http://censor.net.ua/video_news/281513/putin_priznal_svoyu_loj_za_spinoyi_samooborony_kryma_vstali_nashi_voennye_podrugomu_provesti_referendum>.

7. Постановление Верховной Рады Автономной Республики Крым «О проведении общекрымского референдума» от 6 марта 2014 г., онлайн: <<http://www.rada.crimea.ua/act/11689>>.

8. Церемония подписания законов о принятии Крыма и Севастополя в состав России, онлайн: <<http://www.kremlin.ru/news/20626>>.

9. И. Стрелков vs Н. Стариков «ЦЕНТРСИЛЫ / СИЛАЦЕНТРА», онлайн: <<http://www.youtube.com/watch?v=G04tXnvKx8Y>>

10. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, Угоди між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту та Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України» від 24 березня 1999 р. № 547-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 18.

11. Угода між Україною і Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, онлайн: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643-359>>.

12. КСУ отказал в открытии производства относительно базирования ЧФ РФ в Украине, онлайн: <http://www.rbc.ua/rus/analytics/k_grishchenko_ksu_priznal_konstitutsionnym_reshenie_o_prodlenii_prebyvaniya_chf_rf_v_ukraine22042010>.

13. Юрлов М. М. «Проблеми правового регулювання щодо розташування на території України іноземних військових формувань». Проблеми

державотворення і становлення правової системи в сучасних умовах: Збірник тез доповідей та наукових повідомлень міжнародної студентської конференції / За заг. ред. А. П. Гетьмана. Х.: Нац. юр. акад. України, 2009.

14. Юрлов Н. М. «Правовые аспекты базирования Черноморского Флота Российской Федерации на территории Украины». Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні. Матеріали науково-практичної конференції 29 квітня – 1 травня 2010 р. Київський університет права НАН України – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2010.

15. Юрлов М. М. «Колізії, що виникають між нормами основного тексту Конституції та її перехідними положеннями». Треті Конституційні читання: Збірка тез наукових доповідей і повідомлень міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів присвяченої пам'яті академіка права Ю. М. Тодики / За заг. ред. проф. А. П. Гетьман Нац. юрид. акад. України. – Харків: Права людини, 2010 р.

16. ИТАР-ТАСС: Политика – Совфед прекратил действие соглашения с Украиной по Черноморскому флоту, онлайн: <<http://itar-tass.com/politika/1088974>>.

17. Договір між Україною і РФ «Про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 20.

18. Російсько-Українська Декларація; Україна, Російська Федерація; Декларація, Міжнародний документ від 31.05.1997, онлайн: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/643_085>.

19. Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон (укр/рос); Україна, Російська Федерація; Договір, Міжнародний документ від 28.01.2003 онлайн: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643_157>.

20. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі ООН; Акт, Міжнародний документ від 01.08.1975, онлайн: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_055>.

21. Выступление руководителя делегации Российской Федерации, директора Департамента по вопросам нераспространения и контроля над вооружениями МИД России М. И. Ульянова по блоку вопросов I (разоружение) по вопросу о гарантиях безопасности неядерным государствам, Нью-Йорк, 2 мая 2014 года, онлайн: <http://www.mid.ru/brp_4.nsf/newsline/DB009C0A1408CDE244257CCF0047C45B>.

22. Крым. Путь на Родину. Документальный фильм Андрея Кондрашова, онлайн: <<https://www.youtube.com/watch?v=t42-71RpRgI>>.

23. «Українська революція гідності, агресія РФ і міжнародне право». – К.: К. І. С., 2014.